

MAGYARORSZÁG ÁTALAKULÓ VÁLASZTÁSI FÖLDRAJZA A 2010-ES ÉS A 2014-ES PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK TÜKRÉBEN

VIDA GYÖRGY–KOVÁCS ZOLTÁN

THE CHANGING ELECTORAL GEOGRAPHY OF HUNGARY IN THE LIGHT
OF THE 2010 AND 2014 HUNGARIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS

Abstract

In Hungary, the deepening economic crisis and political instability has brought about significant changes in the voting pattern since 2010. In the 2010 parliamentary elections the then ruling Hungarian Socialist Party was defeated, two previously dominant parties (Hungarian Democratic Forum and Alliance of Free Democrats) dropped out of the parliament, and two new parties (the green Politics Can Be Different and the national radical Movement for a Better Hungary) gained parliamentary representation. After the landslide victory in 2010 which granted the conservative Fidesz–KDNP a two-thirds majority in the Hungarian Parliament, the necessary electoral reform could be carried out. The new electoral system and boundaries were first tested in the parliamentary elections in April 2014. This paper provides an overview of the Hungarian voting pattern in light of the new electoral system and new territorial division of constituencies. The investigation focuses on the results of parliamentary parties on the constituency level and the main geographical characteristics of their voting pattern. In addition, based on the results of the 2010 and the 2014 parliamentary elections and the socio-economic data of the 2011 census, the main political and social cleavages within the Hungarian society are highlighted.

Keywords: electoral geography, political-social cleavages, voting patterns, post-socialist transition, cluster analyses, Hungary

Bevezetés

Az ezredfordulót követően fokozatosan kétpólusúvá váló magyar pártrendszer a 2010-es országgyűlési választásokat követően jelentősen átalakult. A Fidesz–KDNP kétharmados többséget szerzett, két meghatározó rendszerváltó párt (SZDSZ és MDF) nem jutott be a parlamentbe, ugyanakkor két új párt, a Jobbik és az LMP sikerrel vette az akadályt. A Jobbik parlamentbe kerülésével megindult a pártrendszer hárompólusúvá válása. 2010-et követően a kétharmados többségnek köszönhetően megindulhatott a választási rendszer régóta időszerű átalakítása, amelynek keretfeltételeit a törvényhozás 2011-ben és 2013-ban két új jogszabállyal alakította ki. A jogszabályokban egyebek mellett rögzítették a parlament létszámának csökkentését, a töredékszavazatok kiosztásának új módját, vagy éppen a határon túli magyarok szavazati jogát. Földrajzi szempontból ugyanakkor a legmarkánsabb változtatást az hozta, hogy a korábbi 176 választókerület helyett 106-ot hoztak létre. Mint közismert, a vegyes típusú magyar választási rendszerben a választókerületek képezik az egyéni jelöltek állításának földrajzi keretét, itt zajlik a nemzetitől a lokális témakörökig terjedő korteskedés, és innen kerülnek ki azok a képviselők, akik a parlament működése során megjelenítik a lokális és regionális érdekeket. Mivel a választókerületek száma jelentősen csökkent, ezért a döntéshozóknak egy új térfelosztást kellett alkalmazniuk, a korábbinál nagyobb (de a megyehatárokhöz továbbra is mereven igazodó) választókerületekkel. Már önmagában ez a változás is időszerűvé teszi, hogy a választói magatartás és a térfelosztási változások közötti kapcsolatot megvizsgáljuk. Tanulmányunk másik fő aktualitását az adja, hogy a korábban kétpólusú magyar pártrendszer a 2010-es választás

tásokat követően fokozatosan hárompólusúvá vált, ami a 2014-es választásokat követően tovább erősödött. Ideje tehát a választási földrajz szémszögéből megvizsgálni azt, hogy hogyan változtak hazánkban a politikai törésvonalak földrajzi mintázatai a korábbi időszakokhoz képest.

Ennek megfelelően tanulmányunk legfőbb célja áttekintést adni a magyarországi pártválasztás főbb földrajzi átalakulásáról a régi és az új választókerületi térfelosztás tükrében. Mindezt két kutatási kérdés köré fűzzük fel. Egyrészt arra keressük a választ, hogy a 2010-es és a 2014-es országgyűlési választások alapján milyen főbb térbeli eltérések mutathatók ki Magyarországon, a választókerületek szintjén. Másrészt arra igyekszünk rávilágítani, hogy a pártpreferenciák földrajzi mintázatát mennyiben határozzák meg az országon belüli hagyományos társadalmi törésvonalak. Ez utóbbi vizsgálatához a választókerületi szintre aggregált 2011-es népszámlálási adatokat használjuk.

A tanulmány első részében a választói magatartásra vonatkozó politikai-társadalmi törésvonal elméleteket, ill. a hozzájuk kötődő választási földrajzi szakirodalmat mutatjuk be. Az elméleti keretek, valamint a kutatási módszertan ismertetését követően Magyarország korábbi 176 és az új 106 választókerületét politikai-ideológiai hovartozás alapján csoportosítjuk, amit a magyar választási rendszer átalakításának elemzésével egészítünk ki. Kiemeljük a határmódosítások és választói preferenciák dinamikus térformáló szerepét a politikai törésvonalak kialakulásában. A tanulmányt a vizsgálatokból levont következtetésekkel zárjuk.

A politikai-társadalmi törésvonalak elméleti megközelítésben

Az állampolgárok választási döntéseit számos tényező befolyásolja, amit a társadalomkutatók kvantitatív és kvalitatív módszerekkel egyaránt vizsgálnak (MÉSZÁROS J. – SZAKADÁT I. 1993, TÓKA G. 2005). A pártszimpátiák elemzésében kulcsfogalomná vált a *pártidentifikáció*. Ez a fogalom azt jelenti, hogy a választó valamely párt irányába erős politikai lojalitást érez és többször is támogatja szavazatával (TÓKA G. 2005). A pártidentifikációt magyarázó szerteágazó elméleti megközelítések közül két modell volt nagy hatással a tudományra: a pszichológiai alapokon nyugvó michigani pártidentitás-modell és a szociológiai megközelítésű politikai-társadalmi törésvonalak elmélete (ENYEDI ZS. – KÖRÖSÉNYI A. 2004).

A primer csoport-hovartozást hangsúlyozó michigani pártidentitás-modell szerint a választó személyes identitásába ágyazva jelenik meg a pártpreferencia. Ez azt feltételezi, hogy a szűkebb csoport-hovartozás, kiemelten a család hatása döntő szerepet játszik a véleményformálásban (CAMPELL, A. et al. 1960). Nem veszi ugyanakkor figyelembe a választói magatartás társadalmi gyökereit, ami végeredményben a pártidentifikáció szociológiai megközelítésű magyarázatának létrejöttéhez vezetett. LIPSET, S. M. és ROKKAN, M. (1967) szerint a pártválasztást főként a nagy politikai-társadalmi törésvonalak és az ezek mentén kialakuló választói mozgósítás határozzák meg. Ezért szerintük a pártpreferenciákban a lakóhely (falu-város), az osztályhelyzet (tőkés-munkás), az etnikai és a felekezeti hovartozás döntő befolyással bír. Megállapítható, hogy a klasszikus Lipset–Rokkan féle törésvonal elmélet elsősorban a modern ipari társadalmakra volt alkalmazható, s szerepe idővel csökkent (JOHNSTON, R. – PATTIE, C.J. 1992). A posztfordi paradigmaváltás, a posztmodern társadalmi-gazdasági struktúrák kialakulása, a gyorsuló globalizációs folyamatok az 1970-es 80-as évektől a választópolgárok világnézetének, ill. értékrendszerének gyökeres átalakulását hozták, erősen differenciálódó munka- és jövedelmi körülményeikből, életmódjukból fakadóan (INGLEHART, R. 1977, MORILL, R. et al. 2007).

A globalizáció és a gazdasági szerkezetváltás mellett a kulturális fordulat is hatást gyakorolt a politikai véleményformálásra. Ilyen például a bevándorlás megítélése, a vallás, valamint a kulturális ellentétek változó szerepe, valamint a nemekhez és a sexualitáshoz való viszonyulás. Mindezek alapjaiban rendezték át a hagyományos politikai struktúrákat a fejlett demokratikus társadalmakban. Ezen folyamatok irányába mutat, hogy Nyugat-Európában az 1980-as évekre létrejött a materiális–posztmateriális törésvonal, ami mentén megjelentek a zöld pártok, alternatív politikai tömörülések valamint az új radikális jobboldali mozgalmak (SZABÓ B. 2013).

Korunk választói magatartására emellett az új telekommunikációs eszközök térnyerése és a hagyományos családi kapcsolatok átalakulása is egyre inkább hatással van. A társadalomkutatók közül többen is megállapították, hogy az internet és a modern infokommunikációs technikák (facebook, twitter stb.) terjedésével párhuzamosan csökken az osztályszavazatok aránya, hiszen az állampolgárok egyre több információs csatornából értesülhetnek a pártokról, a politikusok tevékenységeiről, mind több és több külső impulzusokat kapnak. Tehát a választói aktivitást és magatartást befolyásoló tényezők gyors átalakulásának köszönhetően (QUINTON, N. – WEBSTER, R.G. 2011) új megközelítésekkel is szükséges vizsgálni a pártidentifikációt, kiemelt figyelmet szentelve a hálózati kapcsolatoknak (ANGELUSZ R. – TARDOS R. 2011).

Emellett mind a michigani pártidentitás-modell, mind a Lipset-Rokkan modell kapcsán meg kell jegyeznünk azt is, hogy azok főként amerikai és nyugat-európai társadalmi berendezkedésen alapulnak, ezért a poszt-szocialista országok társadalom-szerkezetére csak korlátozottan alkalmazhatóak. Egyrészt a kommunista múlt hatásai következtében fontos törésvonal a társadalomban a választók viszonyulása a rendszerváltozást követő demokratikus átmenethez, illetve a „SLIP” (standardizálás, liberalizáció, intézményépítés, privatizáció) folyamatához (BIRCH, S. et al. 2002, CSABA L. 2006, MÁRKUS GY. 1997). Másrészt az 1989-et követő gyors, gyökeres politikai és választási reformokat nem előzte meg egy folyamatos, politikai értelemben vett demokratikus társadalmi fejlődés, amiből egyenesen adódik a politikai szocializáció megkésettége, részleges hiánya.

A kutatók sok esetben szembeállítják a pszichológiai alapokon nyugvó michigani pártidentitás-modellét és a szociológiai megközelítésű politikai-társadalmi törésvonalak elméletét (ENYEDI ZS. – KÖRÖSÉNYI A. 2004), azonban meglátásunk szerint a két elméleti konstrukció együttes alkalmazása a kelet-közép-európai viszonyok közepette komoly magyarázóerővel bír. A történelmi fejlődés, a tágabb politikai földrajzi környezet áttételesen igenis hat az elsődleges csoport-hovatartozásra, így a választókra is, ennél fogva választási földrajzi lenyomatai jól térképezhetők (pl. mezővárosok-iparvárosok, vallásos, ill. szekularizált régiók, stb.). Láthatjuk tehát, hogy a két elméleti megközelítést a földrajz kapcsolja össze a törésvonalak térbeli és időbeli beágyazottságának vizsgálatával.

Az elmúlt évtizedekben a választási földrajzi kutatások egyik fő csapásiránya a választói magatartás és a társadalmi-gazdasági jellemzők térbeli összefüggéseinek vizsgálata volt (LEIB, J. – QUINTON, N. 2011). A geográfus szerzők munkáik során több strukturális változót szoktak elemezni (KOVÁCS Z. 1993, 2000, HAJDÚ Z. 2006, SZABÓ B. – TÁTRAI P. 2011), melyek közül kiemelhető a lakóhely, a társadalmi státusz, a vallás és az etnikai-nyelvi szempontok figyelembe vétele, nagyjából a Lipset-Rokkan által kínált recept szerint (pl. KOVÁCS, Z. – DINGSDALE, A. 1998, HORVÁTH B. 2004, HEGEDŰS G. 2007, JANKÓ F. – KOMORNOKI M. 2008). Megállapítható, hogy a politikai és társadalmi törésvonalak térbeli sajátosságai a lépték megváltozásával módosulnak (MÉSZÁROS et al. 2007). Például WARF, B. (2011) a 2008-as amerikai elnökválasztás adatait elemezve megdönti azt a sztereotípiát, hogy a szegényebb munkások demokraták, míg a gazdagabb térségek lakói inkább republikánusok. A települési szintű eredmények tükrében Warf rámutatott arra, hogy az

afroamerikai demokrata elnökjelölt (Barack Obama) győzelme során inkább a magasabb státuszú térségekben volt népszerűbb, emellett az etnikai és vallási hovatartozás szerepe is a korábbiakhoz képest hangsúlyosabb volt a párt- és elnökjelölt-választásban (WARF, B. 2011).

A földrajzi léptékből fakadó különbségek mellett a módszertan is gyakran befolyásolja az eredményeket. Például SHIN, M. és ANGEW, J. (2011) milánói kutatásai arra világítottak rá, hogy a figyelembe vett mutatók globális korrelációjával és a regressziójával szemben a területi autókorreláció és a földrajzilag súlyozott regresszió eredményei térben egyaránt ellentmondó eredményeket hozhatnak. Ennek oka a választói viselkedést meghatározó – az eddig említett elméleti modelleken túlmutató – összetett tényezőkben keresendő, melyek között a térségek történeti és társadalmi fejlődése, a helyi elit befolyása, az új és régi lakók közötti konfliktusok lokális megnyilvánulásai egyaránt jelen vannak (SHIN, M. – AGNEW, J. 2011).

Összességében megállapítható, hogy a pártszimpátiát befolyásoló tényezők szerkeázók, valamint térben és időben egyaránt folyamatosan változnak. A választási földrajzi kutatásokban a klasszikus pszichológiai és szociológiai modellek mellett egyre inkább célszerű figyelembe venni napjaink hiperglobalizált világának értékrendjét, az új kommunikációs nyelvből és infokommunikációs eszközökből fakadó hatásokat.

A vizsgálat módszertana

A nemzetközi választási földrajzi szakirodalomban a kvantitatív kutatási módszerek dominanciája tapasztalható. Ezt részben a kutatások léptéke befolyásolja, hiszen nehéz országos vagy szupranacionális szinten átütő kvalitatív kutatási eredményeket produkálni (LEIB, J. – QUINTON, N. 2011). Ugyanakkor lokális vagy regionális szintű esettanulmányokban a statisztikai elemzések mellett gyakran előkerülnek a kvalitatív vizsgálati módszerek is.

Mivel a 2011-es népszámlálási adatok, valamint a 2010-es és a 2014-es országgyűlési választási eredmények is nyilvánosak, ezért vizsgálhatóvá váltak az új választókerületek választásföldrajzi jellemzői. Így a bevezetőben megfogalmazott kutatási kérdések megválaszolásához tanulmányukban alapvetően matematikai-statisztikai módszereket alkalmaztunk. Az eredmények leíró statisztikája az alapvető összefüggések, és térbeli sajátosságok feltárásához nyújtott segítséget. Ezt követően az ország választókerületi szintű politikai tagoltságának megállapításához klaszteranalízist alkalmaztunk, ahol a parlamentbe bejutó pártok listás eredményei képezték a bemeneti adathalmazt.

A klaszteranalízis érzékeny a bemeneti változók erős korrelációjára, valamint a kiugró értékekre (MOLNÁR T. 2015). Esetünkben a pártok listás eredményei közötti korrelációkat tapasztaltunk, viszont ezeket kezelve az információvesztés a térbeli sajátosságok csorbulását hozta. Ezért maradtunk a listás eredmények közvetlen használatánál. A szakirodalmi javaslatokat követve (SAJTOS L. – MITEV A. 2007, FALUS I. – OLLÉ J. 2008) első lépésben hierarchikus, Ward eljárás elvén alapuló módszert használtunk a kialakítandó klaszterek ideális számának meghatározásához. Ezt követően a dendrogram alapján mindkét esetben öt csoportot határoltunk le úgy, hogy a harmadik iterációt tartottuk határnak. Második lépésben az öt klaszter részletes tulajdonságait K-közép eljárással tártuk fel.

A földrajzi tagoltság feltárását követően a társadalmi törésvonalak kimutatásához a Pearson korreláció és a Spearman rangkorreláció módszerét használtuk. Módszertani szempontból szükséges volt a választókerületeket egy urbánus-rurális tengelyen matematikailag kifejezni, ill. rangsorolni. Ennek során a népesebb város nélküli „rurális kerületek” egyes értéket kaptak, majd ahol a központi település lélekszáma meghaladta az 50 ezer főt kettest, a vidéki nagyvárosok kerületei hármast, míg a fővárosi választókerületek négyest. Az

így létrehozott rangsorolással mérhetővé vált a város-vidék törésvonal mérése a korreláció módszerével is. A társadalmi státusz meghatározásánál csak a rendelkezésre álló adatokra tudunk támaszkodni, s azt az iskolázottsággal és a foglalkoztatottsággal kapcsoljuk össze. Az etnikai és vallási törésvonalakat a romák, valamint a katolikusok, reformátusok, evangélikusok és ateisták választókerületi arányaival értelmeztük.

További módszertani megjegyzés, hogy az etnikai és vallási felekezethez tartozó csoportok arányát az összes válaszadóhoz viszonyítottuk, és nem a népességhez, hiszen a népszámlálásnál az állampolgárok több választ is megjelölhettek, ami az arányok választókerületi eloszlását döntően nem befolyásolta. A változók közötti összefüggések vizsgálatakor kiderült, hogy a lakóhely és más társadalmi mutató között is további szorosabb kapcsolat van, hiszen pl. az iskolázottság és a foglalkoztatottság is magasabb az urbánus térségekben, így a parciális korreláció módszerét is használtuk több esetben. Az értékek kiszámításához az SPSS 22-t, a kartogramok létrehozásához az ArcMap 10.2 programot használtuk.

Magyarország választási földrajzi térszerkezete 2010 után

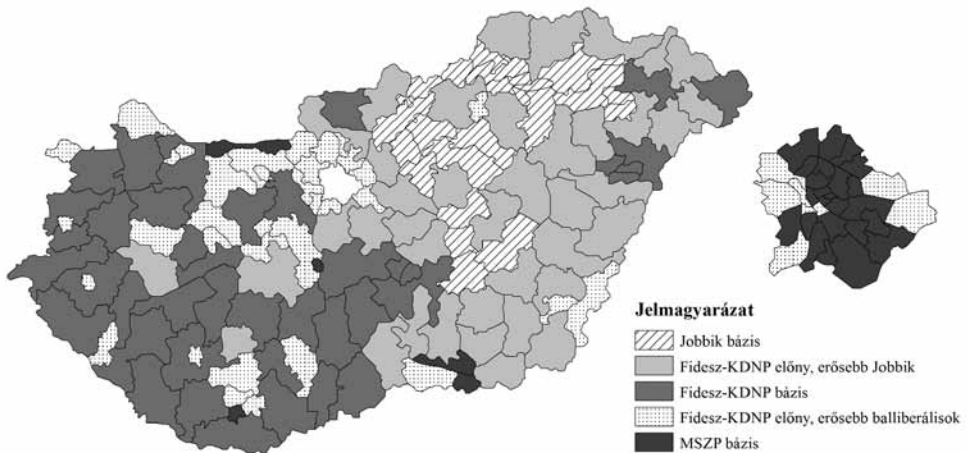
A 2010-es országgyűlési választások eredményei: Magyarország új választási földrajzi térszerkezete

Az 1990-ben létrehozott választási rendszer a 2010-es országgyűlési választásokon került alkalmazásra utoljára. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a 2002-re megszilárdult kétpólusú pártstruktúra jelentősen átalakult. Az első fordulóban a Fidesz–KDNP 64,38%-os választási részvétel mellett 52,73%-os szavazatarányt ért el, és ezzel a képviselői mandátumok több mint kétharmadát szerezte meg az országgyűlésben. Az MSZP a 2006-os 43,21% helyett 19,30%-os eredményével középpárttá zsugorodott, míg az 1990-es rendszerváltó választásokat még meghatározó MDF és SZDSZ kiesett a parlamentből. A nemzeti radikális Jobbik 16,67%-al, míg a zöld LMP 7,48%-al került be az országgyűlésbe. A nyugati demokráciákkal szembeni megkétszerezésre utal, hogy Magyarországon csak viszonylag későn, 2010-re erősödtek meg a materiális–posztmateriális törésvonal mentén szerveződő pártok. A 176 egyéni mandátumból csak kettőt sikerült megszereznie az MSZP-nek, viszont a klaszterelemzés során a stabil konzervatív győzelem ellenére is markáns választásföldrajzi eltérések rajzolódtak ki (*1. ábra*).

A vizsgálat során öt markáns térbeli jellegzetességgel rendelkező klasztert sikerült kimutatni. Az első, „Jobbik bázis” klaszterbe 23 olyan választókerület került, ahol a választói magatartás kontinuitása korábban is meglehetősen instabil volt (KOVÁCS Z. 2000), és eredendően népszerű volt a baloldal. (Amíg a MIÉP főleg Budapesten és a nagyvárosokban szerepelt jól, addig 2010-től a Jobbik egyértelműen vidéken népszerűbb, így a két párt közötti kontinuitás földrajzi szempontból sem támasztható alá.) A csoportot alkotó választókerületekben főként az állandósuló gazdasági problémák és a gyakori interetnikus (cigány-magyar) konfliktusok járulnak hozzá a nemzeti radikálisok népszerűségéhez. Ezen kerületekben a Jobbik az országos átlagához képest jelentősen túlteljesített, míg a Fidesz–KDNP mélyen átlaga alatt szerepelt.

A második („Fidesz–KDNP előny, erősebb Jobbik”) csoportba 40 választókerület került. Olyan többnyire vidéki területek alkotják ezt a csoportot, ahol a Fidesz–KDNP korábban nem szerepelt kifejezetten sikeresen, viszont az MSZP térvesztésével előretört a jobboldal.

A harmadik „Fidesz–KDNP bázis” klaszterébe 41 választókerület esett. Megállapítható, hogy a konzervatív kormánypártok itt korábban is jól szerepeltek. Debrecen és Kecskemét

1. ábra A 176 választókerület politikai klaszterei és klaszterközéppontjai 2010-ben

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

Figure 1 The 176 constituencies based on political attitudes and cluster centers in 2010

Source: Hungarian National Election Office

városát leszámítva főként Dunántúl vidéki kerületei tartoznak ide, ahol az országos átlaghoz képest kilenc százalékponttal szerepelt jobban a jelenlegi kormánypárt, miközben valamennyi ellenzéki párt átlagon alul teljesített. Ennek fényében a Dél-Alföldön a kisgazda, a Dunántúlon a vidéki stabil konzervatív, valamint a keleti országhatár menti kisvárosokban és falvakban a keresztény hagyományok szerepe továbbra is hat a párpreferenciákra.

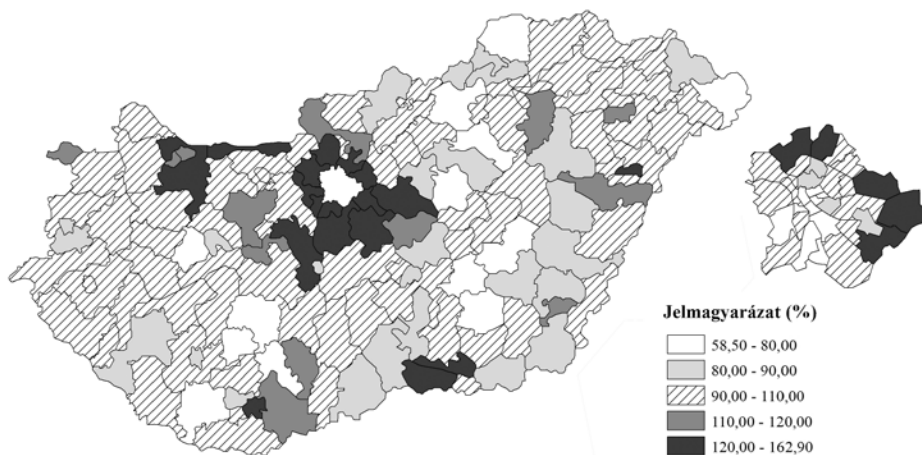
A negyedik („Fidesz–KDNP előny, erősebb balliberálisok”) csoport 43 választókerületet ölelt fel. Elmondható, hogy főként nagyvárosi (pl. Buda, vagy a Budapest agglomerációját felölelő, illetve dunántúli urbánus kerületek (Győr, Nagykanizsa, Szombathely, Zalaegerszeg stb.) tartoznak ide. A klaszter is jelzi, hogy 2010-re a baloldal szavazóbázisa főként az urbanizáltabb térségekbe szorult vissza, hiszen ezekben a választókerületekben közel sem esett vissza annyira a támogatottságuk 2006-hoz képest, mint a vidéki kerületekben.

Az ötödik, „MSZP bázis” klaszterbe 29 választókerület volt besorolható. Róluk elmondható, hogy hasonló földrajzi jegyekkel bírnak, mint az előző klaszter, de itt egyértelműbb az MSZP beágyazottsága és a szocialista szavazók koncentrációja. Ezeken a területeken az országos átlaghoz viszonyítva a kormánypártok kilenc, míg a Jobbik öt százalékponttal gyengébben teljesített, míg a liberális hagyományokat átörökítő zöldek messze itt a legnépszerűbbek. A klaszterelemzés választókerületi szinten is alátámasztja a korábban Budapest szavazókörzeteiben kimutatott eredményeket (SZABÓ B. 2013, IGNÁCZ K. – SZABÓ B. 2014), miszerint a Jobbik inkább a szegényebb (és korábban jellemzően baloldali pártpreferenciájú) térségekben tudott nagyobb népszerűsége szert tenni, míg az LMP inkább a jómódú területeken szerepelt sikeresen.

Összegezve elmondható, hogy 2006-hoz képest 2010-ben a választói magatartás markáns térbeli átrendeződését tapasztaltuk. A hagyományosan baloldali szavazóbázist jelentő vidéki válságtérségekben megerősödött a Jobbik, miközben az MSZP jelentősen gyengült. Emellett kirajzolódtak a materialista-posztmaterialista törésvonal mentén szerveződő pártok térbeli sajátosságai is. Míg a Jobbik döntően vidéki, gazdaságilag leszakadó területeken vált népszerűvé, addig az LMP a vidéki nagyvárosokban és a fővárosban ért el önmagához képest kiugró eredményeket. A Fidesz–KDNP országosan átütő győzelmet aratott, és felhatalmazást kapott a választási rendszer és a kerületi beosztás átformálására.

A 2010 utáni új magyar választási rendszer földrajzi jellemzői

A kilencvenes évek elejétől jelentős demográfiai és migrációs folyamatok formálták a magyar társadalmat. A szuburbanizáció megerősödésével a nagyvárosok (kivált Budapest) népességük egy részét elveszítették, miközben az elővárosi övezetek látványos népességgyarapodáson mentek keresztül. Az ország térszerkezetében bekövetkező változások, a centrum-periféria relációk átalakulása ugyancsak vándorlást idézett elő a gazdaságilag leszádkadó, periferezálódó térségekből (volt ipari tengely egyes községei, Kelet-Magyarország), a dinamikus gazdasági fejlődésen keresztül ment térségekbe (pl. Nyugat-Magyarország, Balaton- térsége, a tágabb értelemben vett budapesti agglomeráció). Mindezek következtében egyre nagyobb különbségek alakultak ki az egyes választókerületek méretében. 2010-ben már komoly kihívást jelentettek a túl nagy, vagy túl kicsi választókerületek, amit a választásra jogosultak országos átlaghoz viszonyított aránya is jól kifejez (2. ábra).

2. ábra A választásra jogosultak aránya az országos átlaghoz viszonyítva a 176 egyéni választókerületben 2010-ben

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

Figure 2 The ratio of eligible voters in the 176 constituencies in 2010

Source: Hungarian National Election Office

Az időközben végbement népesedési folyamatok jóvoltából 2010-ben a legkisebb választókerületben az egy mandátumhoz szükséges voks értéke 2,79-al volt nagyobb, mint a legnagyobbban. Ez a különbség 1990-ben még 2,25 volt, ami már akkor is jelentős eltérésnek volt minősíthető, de 2010-ben már voltak olyan megyék ahol a kerületek között több mint kétszeres eltérés volt kimutatható a húsz évvel korábbihoz képest.

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló új törvény 2011. december 23-án, a választási eljárási törvény pedig 2013-ban lépett hatályba [1, 2]. Ezek értelmében a parlamenti képviselők száma Magyarországon 386-ról 199-re csökkent. Változott a listás és többségi (egyéni választókerületi) helyek aránya is. Megállapítható, hogy a többségi rendszerelemek súlya nőtt, hiszen korábban a mandátumok 45,59%-át lehetett egyéni választókerületekben megszerezni, ami most 53,26%-ra módosult (KOVÁCS, Z. – VIDA GY. 2015). Továbbá a korábbi kétfordulós választásokat felváltotta az egyfordulós, így a kerületekben elég relatív többséget szerezni, ami az amerikai és angol rendszerhez igencsak hasonlatos.

A vegyes választási rendszer pártlistás pillérénel megszűnt a megyei lista és a listaállítás szabályai is módosultak. Ezen túl az a párt állíthat listát, aki legalább kilenc megyében és

a fővárosban, összesen 27 egyéni választókerületben tud jelöltet állítani [1]. A jelöltállításához szükséges korábbi 750 ajánlás helyett immár 500 is elég, s könnyítést jelent az is az indulásnál, hogy egy választópolgár több képviselőt is javasolhat. Megmaradt ugyanakkor a korábban is (1994-től) alkalmazott szűrő, az 5%-os bejutási küszöb [1].

További újítként az egyéni kerületben indult győztes jelölre leadott voksokból ki kell vonni a második helyezett szavazatait és plusz egyet, az azon felül kapott voksokat pedig töredékszavazatként el lehet számolni. Fontos elem, hogy a határon túli kettős állampolgársággal rendelkező magyarok is kaptak szavazati jogot, bár akinek nincsen magyarországi lakóhelye, az csak a listára voksolhat [1]. Tehát a listás szavazatoknál összegeződnek a határon túli voksok mellett a töredékszavazatok is, ami azt jelenti, hogy a korábbiakhoz képest közel kétszeres vokshalmaz alakul ki, ami a matematikai mandátum-kiosztási módszerek és az egyszerűsödés miatt a pártok országos eredményével arányosabb listás mandátumkiosztást eredményez.

Földrajzi szempontból az igazán fontos kérdés azonban az új választókerületek kialakításának mikéntje, és az új beosztás földrajzi igazságossága. Az új választási törvény a korábbi 176 egyéni választókerület helyett 106-ot alakított ki. A jogszabály az országgyűlési egyéni választókerületek méretbeli (t.i. választásra jogosultak száma) eltéréésének még tolerálható szintjét az országos átlaghoz viszonyított 15 százalékbán húzta meg. Ennél nagyobb eltérés esetén már módosítást javasol a megyehatárok megkötésével, valamint az egybefüggő választókerületek megkövetelésével. A törvény 20 százalék feletti különbség esetén pedig egyenesen kötelezi az országgyűlést a módosításra, ha több mint egy év van a következő országgyűlési választásokig [1, 2].

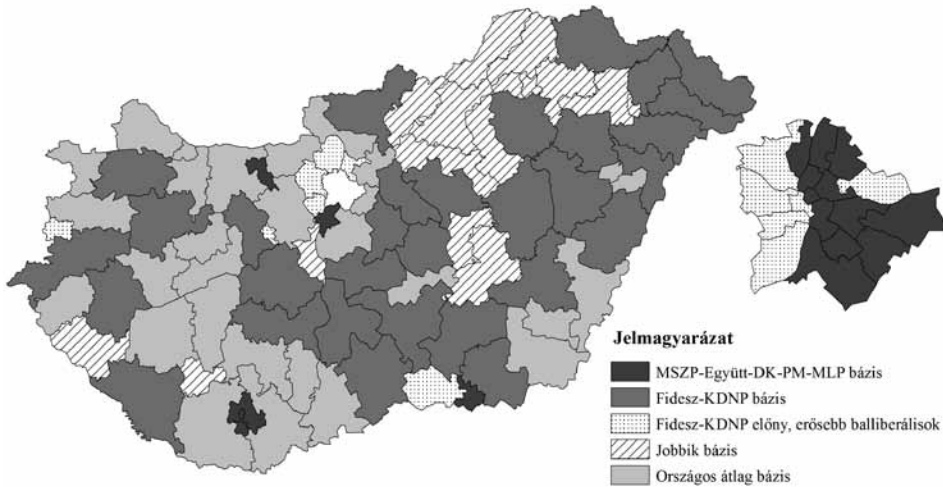
Az új választókerületi beosztás nyomán egyértelműen csökkentek a méretbeli eltérések, a legnagyobb választókerület csak másfélszer nagyobb a legkisebbhez képest, a korábbi 2,79-es értékkel szemben. Az országos átlaghoz is konvergenciát tapasztalhatunk a kerületek többségénél, ami mutatja, hogy sikerült mérsékelni a választók térbeli eloszlásának különbségeit.

Megállapítható az is, hogy a határjólás kritériumai közül az objektív külső térfelosztási szempontok (FOREST, B. 2013, WEBSTER, R.G. 2013) játszották a vezető szerepet és az új beosztásnál – a nagyobb átlagos méretek miatt – komoly problémát jelentett a „megyehatárok szentsége”, vagyis hogy a megyék határát egy választókerület sem keresztezheti. Így a megyénként eltérő felnőtt lakosságszámhoz igazodó térfelosztás komoly földrajzi kihívást jelentett. Általánosságban elmondható, hogy Tolna és Somogy megyékben túl kicsik, míg Csongrád, Heves, Komárom-Esztergom és Nógrád megyékben túl nagyok a választókerületek. Budapest belvárosi választókerületeiben az előregedés és a funkcionális átalakulás következtében az elmúlt időszakban jelentősen csökkent a választásra jogosult lakónépesség száma, miközben a város határához közeli övezetben az új lakásépítkezések nyomán (pl. lakóparkok) jelentősen nőtt a népesség (HEGEDŰS G. 2009, 2012). Tehát a jövőben is indokoltnak látszik időről-időre felülvizsgálni a szavazásra jogosultak térbeli eloszlását, hiszen a kezdeti status-quo-t a demográfiai és migrációs folyamatok idővel felülírják.

A 2014-es országgyűlési választások földrajzi jellemzői

Az új választási rendszer a 2014-es országgyűlési választásokon mutatkozott be. A kormányzó Fidesz–KDNP pártszövetség 61,73%-os választási részvétel mellett 44,87%-os eredményt ért el, s bár csaknem nyolc százalékot veszített négy évvel korábbi eredményéhez képest, ennek ellenére ismét kétharmados többséget szerzett az országgyűlésben. A bal-liberális oldalon kialakult összefogás, az MSZP–Együtt–DK–PM–MLP és a Jobbik is növelni tudta támogatottságát (25,57%, ill. 20,22%), míg az LMP a – korábbi pártzaka-

dást átvészelve – 5,35%-al ismét bekerült a parlamentbe. Az országos eredmények alapján megállapítható, hogy kisebb átrendeződésektől eltekintve stabilizálódott a 2010-ben kialakult pártstruktúra. A 106 egyéni mandátumból csak 10-et szerzett meg a baloldali összefogás, viszont markáns földrajzi eltérések rajzolódtak ki az új beosztásban is (3. ábra).

3. ábra A 106 választókerület politikai klaszterei és klaszterközpontjai 2014-ben
 Forrás: Nemzeti Választási Iroda

Figure 3 The 106 constituencies based on political attitudes and cluster centers in 2014
 Source: Hungarian National Election Office

Az első, ún. „MSZP–Együtt–DK–PM–MLP bázis” klaszterbe 17 többnyire urbánus, a főváros pesti oldalához, ill. hagyományosan baloldali nagyvárosokhoz, iparvárosokhoz köthető kerületek alkotják. Ez megerősíti a 2010-ben elindult térbeli átrendeződési folyamatot, amikor a baloldali-liberális gondolat egyre inkább az urbánus területekre szorult vissza. A korábbi, az 1990-es évekre jellemző viszonylagos kiegyenlített urbánus-rurális szavazatmegoszlás a múlté, amit felerősített a szocialista párt markáns baloldali jegyeinek oldódása és liberális pártokkal, pártkezdeményekkel való közös indulás. Ezen felül az új választókerületi beosztás Budapesten és a vidéki nagyvárosokban a hagyományosan baloldali-liberális szavazókat erőteljesen koncentráltta, egy-egy körzetet könnyű győzelemként átengedve (pl. Baranya megye 1-es, 2-es, Csongrád megye 1-es körzet), viszont a szomszédos körzetekben esélyt sem kínálva, ami a nem-baloldali formációk számára kimondottan előnyt jelentett.

A második csoportba, amely a „Fidesz–KDNP bázis” nevet viseli, 31 olyan választókerület került, ahol a kormánypártok támogatottsága és előnye a többi párttal szemben nagyobb volt, mint az országos átlag. Ebben a csoportban egy-egy kecskeméti, ill. debreceni kerületet leszámítva főként vidéki választókerületeket találunk. Ezekben a kerületekben a Jobbik átlagon felül, míg az ellenzéki összefogás és az LMP gyengébben szerepelt. A földrajzi eloszlásból az is kiderül, hogy 2010-hez képest egyfajta térbeli átrendeződést tapasztalhatunk, hiszen a Fidesz-KDNP pártszövetség korábban a Dunántúlon, míg 2014-ben a Tiszántúl kerületeiben szerepelt kimagaslóan.

A harmadik („Fidesz–KDNP előny, erősebb balliberálisok”) csoportba tizenhárom, többnyire a jómódú budai és a főváros nyugati agglomerációjához tartozó választókerület, valamint az egyik szegedi és székesfehérvári, továbbá a szombathelyi választókerületek tartoznak. A többi klasztertől való éles elkülönülést az adja, hogy a viszonylag erősebb

balliberálisok mellett a zöldek is nagyobb támogatottságot tudhatnak maguk mögött, mint az összes többi klaszterben.

A negyedik „Jobbik bázisát” képező klaszterbe 16 választókerület került. 2010-hez képest változás, hogy néhány korábbi szocialista fellegrváiban (pl. Dunaújváros, Nagykanizsa) sikerült jelentős számú voksot elhódítani a Jobbiknak. Ezekben a területeken hagyományosan átlagon aluli a Fidesz–KDNP támogatottsága, miközben az MSZP a szírványos (Együtt–DK–PM–MLP) koalíció jóvoltából részben stabilizálni tudta bázisát. Ezekben a kerületekben így kiélezett, hárompólusú verseny volt tapasztalható a mandátumokért, ami néhol a részvételi arányokat is megemelte.

Az ötödik („országos átlag bázis”) klaszterbe 26 választókerület tartozik. Ezt a csoportot főként a Budapesten kívüli, jobboldali nagyvárosi fellegrvárok (Debrecen, Győr) urbánus, valamint korábban nem kifejezetten jobboldali, de nagyobb rurális hinterlandal rendelkező választókerületei alkotják. Mivel földrajzilag igen kevert típusúak ezek a kerületek (pl. debreceni nagyvárosi településeggyüttes vagy Marcali térsége), ezért az országos eredményekhez is ez a csoport hasonlít a leginkább. Ezekben a kerületekben alakulhat ki leginkább verseny a kormánypártok és az ellenzék között a jövőben.

A 2014-es választások földrajzi tapasztalatait összegezve több megállapítás is tehető. Egyrészt fennmaradt a térbeli tagoltság Budapesten és agglomerációjában. A pesti oldal hagyományosan baloldali, míg a budai kerületekben, valamint a jómódú elővárosi körzetekben a Fidesz–KDNP szerepelt jobban. Ezekben a területeken érezhetően erősebb az LMP és gyengébb a Jobbik. Vidéken az összetett gazdasági és társadalmi problémákkal rendelkező periférikus területeken (pl. Kazincbarcikai, Kiszvárdai Ózdi választókerület) tartósan népszerű a Jobbik, míg néhány kifejezetten nagyvárosi kerületben (pl. tatabányai mindkét pécsi a szegedi egyes) erős maradt a baloldal. A mezővárosias alföldi, különösen a tiszántúli választókerületekben a jelenlegi kormánypártok dominálnak, míg az urbanizáltabb országos átlag bázisban, többnyire vegyes körzetekben kisebb a Fidesz–KDNP előnye.

A pártidentitás és a főbb társadalmi törésvonalak összefüggései

Magyarország új választókerületeiből öt klasztert hoztunk létre, melyek között markáns földrajzi különbségeket lehetett kimutatni. Mivel a nemzetközi választásföldrajzi szakirodalmak hangsúlyozzák, hogy a politikai törésvonalak feltárása mellett a társadalmi háttér-folyamatok vizsgálata is szükséges (MORILL, R. et al. 2007), ezért elemzésünk során erre is kitérünk. A politikai-társadalmi törésvonalak elméleti modelljéből levezetve a lakóhely, a társadalmi státusz, a vallás és az etnikai, nyelvi különbségek differenciáló hatásait mértük a 2011-es népszámlálási, valamint a 2014-es országgyűlési adatok pártlistás adatainak összevetésével. A közepes pozitív és negatív Spearman-féle rangkorrelációs értékből kirajzolódik, hogy választókerületi szinten kimutatható egyfajta város-vidék dichotómia a baloldal-jobboldal tengely mentén. A baloldali összefogás és az LMP támogatói 2014-ben is döntően urbánus területekre koncentráltak, míg a Fidesz–KDNP és a Jobbik a vidéki kisvárosok és falvak választókerületeiben szerepelt átlagon felül (*1. táblázat*).

A változók közötti összefüggések vizsgálatakor kiderült, hogy a lakóhely nemcsak a pártválasztással, hanem más társadalmi mutatóval is szorosabb kapcsolatot mutat, hiszen az iskolázottság és a foglalkoztatottság is magasabb az urbánus térségekben. Kirajzolódik egy vidéki nemzeti és egy nagyvárosi kozmopolita kultúra közötti enyhe törésvonal, amit több társadalmi-gazdasági mutatón keresztül is felsejlik. A foglalkoztatás szintje és a felsőfokú végzettségük választókerületenkénti aránya pozitív korrelációt mutat a balliberális pártok eredményeivel, ami a pártok szavazóbázisának urbánusságából adódó hatások kiküszöbölése mellett (0,451) is kimutatható.

1. táblázat –Table 1

A 2014-es pártlistás eredmények és néhány társadalmi-gazdasági mutató közötti Pearson, valamint Spearman* korrelációs értékek
 Pearson and Spearman* correlation between the 2014 party list results and some socio-economic variables

Választókerületi arányok	Fidesz–KDNP lista	MSZP–Együtt–DK–PM–MLP lista	Jobbik lista	LMP lista
Urbánus-rurális*	–,480	,659	–,599	,700
Felsőfokú végzettségűek	–,380	,756	–,812	,896
Érettségivel nem rendelkezők	,485	–,788	,728	–,825
Foglalkoztatottak	–,247	,628	–,760	,781
Munkanélküliek	–,172	–,233	,611	–,553
Házasok	,551	–,611	,382	–,537

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Nemzeti Választási Iroda

Source: Hungarian Central Statistical Office, Hungarian National Election Office

Az összefüggések politikai tartalmáról leszögezhető, hogy főként a városias, gazdaságilag versenyképesebb térségekben magasabb arányban laknak a felsőfokú végzettségűek, hiszen több állás van számukra. Ezeken a területeken ugyanakkor megtalálható a kulturális sokszínűség és a multikulturalizmusból adódik sok innováció. Így a balliberális pártok globalista érték közvetítése a nagyvárosokban népszerűbb, míg a hátrányos gazdasági helyzetben lévő rurális területeken inkább konfliktusok forrása az etnikai diverzitás, amire a jobboldal építhet.

A nemzetközi vizsgálatok eredményei alapján elmondható, hogy általában a lakóhely és a társadalmi státusz közvetlen hatással van az etnikai és szekuláris kérdésekhez való viszonyulásra, aminek politikai lenyomatai is lehetnek a választásokon. Például az Egyesült Államokban a vallási, ill. etnikai elkülönülés meghatározó társadalmi törésvonal (WARF, B. 2011), ami jelentősen megosztja a társadalmat. Hazánkban ezeknek a törésvonalaknak a meglétét és mértékét a korrelációs és regressziós értékekkel vizsgáltuk (2. táblázat).

2. táblázat –Table 2

A 2014-es pártlistás eredmények és néhány vallási-etnikai mutató közötti Pearson korrelációs értékek

Pearson correlation between the 2014 party lists and ethnic and religious variables

Vizsgálati szempontok	Fidesz–KDNP lista	MSZP–Együtt–DK–PM–MLP lista	Jobbik lista	LMP lista
<i>Vallás</i>				
Katolikusok	,392	–,304	,159	–,271
Reformátusok	,061	–,224	,265	–,246
Evangélikusok	,127	,194	–,441	,329
Ateisták	–,552	,469	–,232	,439
<i>Etnika</i>				
Romák	,096	–,493	,791	–,808

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Nemzeti Választási Iroda

Source: Hungarian Central Statistical Office, Hungarian National Election Office

A Pearson korrelációs értékek alapján kimutatható egy élesebb etnikai törésvonal, ami a nemzeti radikálisok és a romák aránya között található. Az ok-okozati viszonyról megállapítható, hogy a romák választókerületenkénti aránya és a Jobbik támogatottsága közötti kapcsolat egy logaritmikus regressziós modellel írható le, amelynek értéke közepes (0,601) függőségi viszonyt mutat. Mivel ez egy feltehetően kontra aktív választói magatartás, ezért nem lehet lineáris a kapcsolat.

A többi strukturális változóval ellentétben, hazánkban a vallás kevésbé osztja meg a pártok szavazótáborát, hiszen a korrelációs értékek gyengébbek. Ennek oka, hogy a poszt-szocialista országok többséghez hasonlóan a kommunizmus, majd a neoliberalizmus hazánkban is gyökeresen átformálta a hittel és egyházzal kapcsolatos kérdésekhez való viszonyt, így a vallás olyan élesen nem hoz létre törésvonalat a társadalom belül, mint a lakóhely vagy az etnikai konfliktusok. Egy gyenge korrelációt azért tapasztalhatunk a katolikusok aránya és a kormánypártok között, ami vélhetően inkább a kereszténydemokrata párttestvérhez köthető. Az ateisták aránya viszont egy közepes, pozitív korrelációt mutat a balliberális pártokkal és a zöldekkel, míg negatív korrelációt a Fidesz-KDNP eredményével.

Mindezek alapján megállapítható, hogy hazánkban a hagyományos társadalmi törésvonalak bár eltérő mértékben, de formálják a pártválasztást. A lakóhely, a társadalmi státusz, a romák aránya nagyobb súllyal esik latba, élesebb törésvonalat képeznek, mint a vallási hovatartozás. Kiemelhető emellett, hogy a globális korrelációs és regresszió modellek feltehetően az alapvető térbeli struktúrákat, viszont a lokális különbségeket érdemes több módszerrel tovább vizsgálni.

Összefoglalás

Tanulmányunk legfőbb célja az volt, hogy megvizsgáljuk, milyen főbb politikai-társadalmi törésvonalak mutathatók ki hazánkban, és miként változott a választási eredmények földrajza a 2010 utáni időszakban. Egyrészt azt vizsgáltuk, hogy milyen főbb politikai törésvonalak mutathatók ki Magyarországon a 2010-es és a 2014-es országgyűlési választások tükrében, másrészt azt próbáltuk mérni, hogy milyen korreláció van a pártok támogatottsága és bizonyos társadalmi-gazdasági mutatók között.

Magyarország korábbi és új választókerületeit öt klaszterbe csoportosítottuk, melyek között markáns földrajzi különbségek mutatkoztak. Az eredményekből megállapítható, hogy a politikailag instabil Észak-kelet-Magyarországon érezhető a radikális jobboldal előretörése, a korábbi biztos szocialista térségekből csak a nagyvárosi kerületekben sikerült a baloldalnak visszaszerezni korábban elvesztett támogatottságát. A jövőben a választókerületek kb. felében kiélezett pártverseny jelentkezik a mandátumokért. Az urbanizált baloldali fellegetvákban kétpólusú, míg a Jobbik bázisát jelentő választókerületekben hárompólusú küzdelem várható a képviselői helyekért.

A hazai választási eredményekben jól kimutatható a társadalmi törésvonalak véleményformáló szerepe. Ezeket a folyamatokat erősíthetik a pártok kampányai, a pártok közötti verseny szorossága, valamint a pártstruktúra befagyása és az újonnan alakuló pártok lehetőségei. A földrajzi szemléletmód fontosságát jelzi, hogy a pártok népszerűségének térbeliségére – a szavazók mellett – a megválasztott lépték és a kerületi beosztás is hatással van. A kormánypártok támogattságának viszonylagos átrendeződése, a balliberális szavazók urbánus koncentrációja és a Jobbik szavazóinak térbeli keveredése is fellelhető az új beosztásban.

A pártidentitást befolyásoló tényezők összetettek, valamint térben és időben folyamatosan változnak, de a hagyományos társadalmi törésvonalak pártszimpátiát strukturáló

hatásai kimutathatóak. Megállapítható, hogy Magyarországon a város-vidék dichotómia, a társadalmi státusz és az etnikai hovatartozás jelentősebb társadalmi törésvonal, míg a felekezeti hovatartozás kevésbé játszik szerepet a pártpreferenciákban, a választók éles elkülönülésében. A strukturális változók között is szorosabb kapcsolatok vannak, hiszen a lakóhely, az iskolázottság a tájékozottság részben befolyásolja az etnikai, vallási irányultságot és az egyenlőtlenségekhez történő viszonyulást is. Az elkülönülés további összetettebb meghatározásánál érdemes az országos és választókerületi összefüggések mögött meghúzódó lokális különbségek szerepét kiemelni. Ezért a választásföldrajzi mintázatok települési, településrészi szintű feltárása is komoly tudományos hozzáadékkal bírhat.

VIDA GYÖRGY

SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
vidagy@geo.u-szeged.hu

KOVÁCS ZOLTÁN

SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest
zkovacs@geo.u-szeged.hu

IRODALOM

- ANGELUSZ R.–TARDOS R. 2011: Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciaspirál. – In: TARDOS R.–ÉNYEDI Zs.–SZABÓ A. (szerk.): Részvétel, képviselet, politikai változás. *Demokrácia Kutatások Magyar Közpolitika Alapítvány*, Budapest. pp. 347–382.
- BIRCH, S.–MILLARD, F.–POPESCU, M.–WILLIAMS, K. 2002: *Embodiment democracy*. – Palgrave macmillian, New York. 236 p.
- CAMPELL, A.–CONVERSE, P. E.–MILLER, W. E.–STOKES, D. E. 1960: *The American Voter*. – University of Chicago Press, Chicago. 583 p.
- CSABA L. 2006: *A fölemelkedő Európa*. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 480 p.
- ÉNYEDI Zs.–KÖRÖSÉNYI A. 2004: *Pártok és Pártrendszerek*. – Osiris kiadó, Budapest. 304 p.
- FALUS I.–OLLÉ J. 2008: *Az empirikus kutatások gyakorlata, Adatfeldolgozás és statisztikai elemzés*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 342 p.
- FOREST, B. 2013: *Redistricting and the elusive ideals of representation*. – *Political Geography* 32.1. pp. 15–17.
- HAJDÚ Z. 2006: *A 20. századi magyar parlamenti választások választási földrajzi kérdései*. – *Múltunk* 51. 1. pp. 137–169.
- HEGEDŰS G. 2007: *A választási aktivitás és az életminőség területi különbségeinek néhány összefüggése Szegeden*. – *Földrajzi Értesítő* 1-2. pp. 113–123.
- HEGEDŰS G. 2009: *A Review of Gated Communities in Some Hungarian Cities*. – *Geographica Pannonica* 13.8. pp. 85–96.
- HEGEDŰS G. 2012: *Lakóparkok és környékük térkapcsolatainak vizsgálata magyarországi esettanulmányok alapján*. – In: PÁL V. (szerk.): *A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései: tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából*. SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. pp. 182–195.
- HORVÁTH B. 2004: *A budapesti agglomerációs gyűrű népességváltozásának és társadalmi átrendeződésének hatása a politikai aktivitásra*. – *Falu, Város, Régió* 40.10. pp. 45–53.
- IGNÁCZ K.–SZABÓ B. 2014: *Választási eredmények Budapest történelmi munkásnegyedeiben, 1994–2014*. – *Eszmélet* 104.1. pp. 75–98.
- INGLEHART, R. 1977: *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics*. – Princeton, University Press. 496 p.
- JANKÓ F.–KOMORNOKI M. 2008: *Szuburbanizáció és választási földrajz: átalakuló pártválasztás Budapest térségében*. – *Tér és Társadalom* 22.4. pp. 115–134.
- KOVÁCS Z. 1993: *The geography of Hungarian parliamentary elections 1990*. – In: O'LOUGHLIN, J.–WUSTEN, H. VAN DER (eds.) *The New Political Geography of Eastern Europe*. Belhaven Press, London. pp. 255–273.

- KOVÁCS, Z. – DINGSDALE, A. 1998: Whither East European democracies? The geography of the 1994 Hungarian parliamentary election. – *Political Geography* 17. 4. pp. 437–458.
- KOVÁCS Z. 2000: Voksok a térben. A magyar parlamenti választások földrajzi jellemzői. – In. BÓHM A. – GAZSÓ F. – STUMPF I. – SZOBOSZLAI Gy. (szerk.): *Parlamenti választások 1998. Századvég Kiadó, Budapest.* pp. 100–115.
- KOVÁCS Z. – VIDA Gy. (2015): Geography of the new electoral system and changing voting patterns in Hungary. – *Acta Geobalcanica* 1.2. pp. 55–64.
- JOHNSTON, R. – PATTIE, C. J. 1992: Class dealignment and the regional polarization of voting patterns in Great Britain, 1964–1987. *Political Geography* 11.1. pp 73–86.
- MÁRKUS Gy. 1997: A törésvonalak három családja a kelet-közép-európai pártrendszerekben – Magyarország példája. – *Politikatudományi Szemle* 6.1. pp. 42–54.
- MÉSZÁROS J. – SZAKADÁT I. 1993: Választási eljárások választási rendszerek. – *BME Szociológia Tanszék, Budapest.* 77 p.
- MÉSZÁROS J. – SOLYMOSI N. – SPEISER, F. 2007: Spatial distribution of political parties in Hungary 1990–2006. – *Political Geography* 26.7. 804–823.
- MOLNÁR T. 2015: *Empirikus területi kutatások.* – Akadémiai Kiadó, Budapest. 207 p.
- MORILL, R. – KNOPP, L. – BROWN, M. 2007: Anomalies in red and blue: Exceptionalism in American electoral geography. – *Political Geography* 26.5. pp. 525–553.
- LEIB, J. – QUINTON, N. 2011. On the Shores of the „Moribund Backwater”?: Trends in Electoral Geography Research Since 1990. – In. WARF, B. – LEIB, J. (eds.): *Revitalizing Electoral Geography.* Ashgate Publishing Company, Burlington. pp. 9–30.
- LIPSET, S. M. – ROKKAIN, S. 1967: Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: Introduction. – In. LIPSET, S. M. – ROKKAIN S. (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross national perspectives.* New York, The free Press. pp. 1–64.
- SAJTOS L. – MITEV A. 2007: *SPSS Kutatási és Adatkezelési kézikönyv.* – Alinea Kiadó, Budapest. 404 p.
- SHIN, M. – AGNEW, J. 2011: Spatial Regression for Electoral Studies: The Case of the Italian Lega Nord. – In. WARF, B. – LEIB, J. (eds.): *Revitalizing Electoral Geography.* Ashgate Publishing Company, Burlington. pp. 59–74.
- SZABÓ B. – TÁTRAI P. 2011: Területi különbségek a pártpreferenciákban Szlovákiában, 1990–2010. – *Tér és Társadalom* 25.4. pp. 61–80.
- SZABÓ B. 2013: Az új parlamenti pártok szavazóbázisának jellemzői Budapest példáján. – *Politikatudományi Szemle* 22.3. pp. 92–116.
- TÓKA G. 2005: A törésvonalak, a pártok és intézményrendszer. – In. ANGELUSZ R. – TARDOS R. (szerk.): *Törések, hálók hidak- Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon.* *Demokrácia Kutatások Magyar Közpolitika Alapítvány, Budapest.* pp. 243–321.
- QUINTON, N. – WEBSTER, G. R. 2011: Electoral Alignments and Place-Based Cleavages in Statewide Votes in Alabama. – In: Warf, B. – LEIB, J. (eds.): *Revitalizing Electoral Geography.* Ashgate Publishing Company, Burlington. pp. 195–218.
- WARF, B. 2011: Class, Ethnicity, Religion and Place in the 2008 US Presidential Election. – In: WARF, B. – LEIB, J. (eds.): *Revitalizing Electoral Geography.* Ashgate Publishing Company, Burlington. pp. 134–156.
- WEBSTER, G. R. 2013: Reflections on current criteria to evaluate redistricting plans. – *Political Geography* 32.1. pp. 3–14.

Internetes források

- [1] Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye: 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100203.TV&celpara=#xcelparam
- [2] Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye: 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300036.TV&celpara=#xcelparam